

L'ÀRAB I EL CATALÀ

1- Introducció

L'any 711 els sarràins passaren l'estret de Gibraltar i iniciaren l'ocupació de la península ibèrica. La conquesta fou relativament breu perquè per una banda el regne visigòtic d'Hispania patia una profunda crisi i no oferí massa resistència. Per altra banda l'ocupació musulmana es va anar consolidant en bona part per negociacions i pactes.

Entre els anys 713 i 718 els àrabs establiren el seu domini sobre la totalitat del territori català, cap a l'any 720 travessaren els Pirineus i ocuparen Carcassona, Nimes i l'any 725 ja dominaven pràcticament tota la Septimània (aprox. l'actual regió del Llenguadoc).

Els sarràins dominaren militarment i políticament tots els territoris de l'actual Catalunya, que ells van anomenar **Afrany**, però l'ocupació fou molt desigual :

- A la Catalunya Vella la presència àrab durà uns 80 anys. A començaments del segle IX ja havia estat incorporada a l'imperi de Carlemany (Girona l'any 785, Barcelona el 901) i s'havia establert una

sòlida línia divisòria entre àrabs i francs al Llobregat.

- A Tortosa(1148), Lleida (1149) i Tarragona (1118) - l'anomenada Catalunya Nova- s'hi van estar uns 400 anys, Aquestes terres no van ser conquerides fins al segle XII. Els colonitzadors catalans que s'hi establiren es trobaren amb una població mossàrab que havia desenvolupat una llengua romànica no gaire diferent del català però molt influenciada per l'àrab.
- Al País Valencià i Mallorca la presència àrab es perllongà aproximadament uns 500 anys. Recordeu que van ser conquerides per Jaume I els anys 1233-45 i 1229 respectivament. La influència de l'àrab marcà d'una manera decisiva el català que es parlaria al País Valencià.

2-La llengua àrab i el català

Per a la història i diferenciació de les diferents llengües romàniques peninsulars l'ocupació àrab serà fonamental. L'àrab influirà de manera molt diferent

en funció de la durada i de la intensitat de la colonització, que no va ser igual a tot arreu. Ja hem vist que si a la Catalunya Vella amb prou feines l'ocupació durà un segle, al País Valencià en durà cinc i a Andalusia pràcticament vuit . Així doncs, tal i com afirma Ferran Soldevila:

"(la Catalunya Vella, a principis del segle IX)... venia a resultar la regió més romanitzada de la Península i una de les menys marcades per la petjada sarraina : dues causes poderoses de diferenciació amb altres terres peninsulars"

La influència que el món àrab va exercir a la península va ser molt gran i els habitants de tots els territoris on l'ocupació fou persistent aviat es deixaren seduir per una de les cultures més avançades del moment i es van anar arabitzant. Els mossàrabs (de *musta'rib* - "arabitzat"- , mot amb el qual es designava aquells que conservaren la religió cristiana sota la dominació islàmica de la Península Ibèrica) van ser un vehicle importantíssim de penetració d'arabismes a les llengües romàniques. Molts d'ells eren bilingües.

També cal tenir present que la influència àrab continuà després que perdessin les seves darreres possessions la península . A València, per exemple, els moriscos - població de tipus aràbic- hi van mantenir els seus costums i la seva llengua fins a la expulsió

decretada l'any 1609. El procés d'arabització continuà, doncs, fins al segle XVII. No cal dir que un dels trets més característics i específics del català parlat al País Valencià és el resultat d'aquesta llarga convivència amb l'àrab.

En aquelles zones on l'arabització fou poc intensa, la integració al món islàmic no va implicar la desaparició de la cultura pròpia: la població indígena va mantenir les institucions romano-visigòtiques, la religió cristiana i la llengua - que pràcticament ja era el català-. Al País Valencià i les illes Balears, on l'ocupació musulmana fou més intensa i duradora, l'adquisició de les formes lingüístiques i culturals dels àrabs es produí de manera lenta però eficaç. El primitiu romanç que s'hi parlava s'anà afeblint cada vegada més fins a desaparèixer.

D'arabismes en el català n'hi trobem bastants, però és evident que són molt més nombrosos en el castellà i en el portuguès. L'estudi de la influència de l'àrab en la toponímia i en el lèxic del català planteja algunes dificultats que cal tenir en compte:

a) La via de penetració dels arabismes.

La majoria dels arabismes arriben al català a través del contacte de les dues llengües després de l'any 711, i molt especialment a la Catalunya Nova, al País Valencià i Mallorca.

Alguns, però, ens arriben a través de Sicília - dominada primer pels àrabs i després pels catalans- Joan Corominas assenyala per exemple el mot *ragatxo* ("minyona que fa les feines més humils"). Fixeu-vos en la possible evolució:

D'altres arabismes van penetrar a algunes llengües romàniques a través de les croades o del comerç i d'aquestes van passar al català. Per exemple:

DIWAN > *duana*

HAWALA > *aval*

b) Mots d'altres llengües.

A través de l'àrab ens arribaren mots procedents d'altres llengües: el persa, el grec o fins i tot el llatí. Exemples:

Del persa > *HARNAQ* (àrab) > *farnaca* (cat. "llebre jove")
Del persa > *TABAQ* (àrab) > *tabaira* (cat. "peça de terrissa")
Del grec > *FUSTAQ* (àrab) > *fustet* (cat. "planta semblant al roldor")
SCLAVUS(latí)>*SIQLAB* (àrab) > *sicló* (cat. "que té un sol testicle")

c) Elements berbers en el català.

Un altre problema que s'ha de tenir en compte a l'hora d'estudiar els arabismes en el català és que

bona part dels "àrabs" que s'establiren entre el 711 i el segle IX al País Valencià i Mallorca eren d'origen berber. Els berbers, però s'arabitzaren molt aviat i segurament per això no hi ha massa influència en el català de la llengua camítica que parlaven. Joan Coromines assenyala el possible caràcter berber dels topònims mallorquins com:

Tenja (que vindria de TANJA, el mateix origen de Tànger)
Porto-Salé, Tuent, Sanitja, Gomera....

i valencians com:

Atzeneta, Vernissa, Senija, Soneja, Bugaia o
Tafermatx < TAFERMA-MATIS ("bresol de l'àliga")
Botisant < BU TISENT ("la salina")

3. ARABISMES EN EL CATALÀ

Una de les característiques més significatives que presenten els arabismes que trobem en el català és que molts no han conservat l'article àrab aglutinat (al_), mentre que sí que l'han conservat en castellà i portuguès. Això va induir a pensar que l'element àrab en el català era menys important del que en realitat és. Fixeu-vos en aquests mots:

ÀRAB	CASTELLÀ	CATALÀ
AL-KHORSOFA	alcachofa	carxofa
AL-MAKHZEN	almacén	magatzem
AL-KHARRUBA	algarroba	garrofa
AL-TORMUS	altramuz	Tramús
AS-SUKKAR	azúcar	sucre
AD-DIUAN	aduana	duana
AR-RUZ	arroz	arròs
AL-AMBIX	alambique	alambí
AL-WARIZ	alguazil	agutzil

Segons la hipòtesi de J.M.Solà i Solé , en incorporar-se l'arabisme al català amb l'article corresponent **al-** , en català oriental aquest article tendí a pronunciar-se amb vocal neutre /ə | / i d'aquesta manera quedà identificat amb l'article determinat masculí el , així, doncs, se separà l'article **al-** de l'àrab del seu substantiu i s'utilitzà un sol article.

La diferència s'ha accentuat encara més en la llengua moderna, que en lloc dels antics **almesc, almorratxa, almangra, almagatzem, almoradui, algerra...** , ha implantat **mesc, morratxa, mangra, magatzem, marduix, gerra ...** I els dialectes populars tendeixen a accentuar-la més i més, reemplaçant **albercoc** per **bercoc**, **alfàbrega** per **fàbrega** , **aljub** per **jub**, etc.

Alerta però:

- En català hi ha arabismes que han conservat l'article **al-** . Exemples : **albarda, albarà, alcohol,...**
- No tots els mots començats per **al-** són d'origen aràbic.
- No tots els mots d'origen àrab del català tenen la seva correspondència iniciada amb **al-** en castellà. Exemples : **setrill** (sitrell), ("llangardaix") ...

Els arabismes abunden en molts camps del lèxic català:

NOMS D'EINES CAMP	albarda, garbell, mandil, tamís, etc.
NOMS RELACIONATS AMB EL MÓN DE LA CONSTRUCCIÓ	jàssera, magatzem, racó, rajola, safareig, sanefa, sínia, etc.
NOMS D'ESTRIS DOMÈSTICS	aixeta, catifa, flassada, matalàs, setrill, tassa, tangí, etc.
NOMS DE PRODUCTES QUÍMICS	alcohol, almesc, càmfora, midó, sucre, quitrà, etc.
NOMS DEL MÓN COMERCIAL	albarà, duana, tanda, tarifa, etc.
NOMS DE VENTS	garbí, llebeig, ratxa, xaloc, etc
NOMS DE PLANTES I DE FRUITES	albercoc, albergínia, arròs, alfals, cotó, garrofa, llimona, safrà, síndria, taronja, carabassa, assutzena, galleranc ...

ALTRES

arracades, almogàver, matalàs,
atzucac, almirall, gandul, xarop,
adalil, raval, seitó, tabac...

4. TOPONÍMIA

El filòleg Joan Corominas recull 502 topònims d'origen àrab en terres de parla catalana. La distribució d'aquests topònims il·lustra força bé la cronologia de la presència àrab en el territori.

A la Catalunya Vella només hi trobem 4 noms de lloc d'origen àrab:

Jafre, Rama, Marata i Gallifa

Per dessota del Llobregat els topònims són més nombrosos i augmenten a mesura que ens acostem a València. A les illes n'hi trobem, segons Joan Corominas, 105.

Arabismes en els topònims, procedència i possible significació:

Topònim català	Origen àrab
Algar (Baix Palància)	AL-GAR "la cova"
Albalat (Baix Palància)	AL-BALAT "la ciutat"
Algemesí (Ribera del Xúquer)	AL-SAMIS "lloc assolellat"
Alboraira (Horta de València)	AL-BORAIZA "el mirador"
Almudaina (Horta d'Alacant)	AL-MADAINA "la ciutadella"
Alcalà de Xivert (Maestrat)	AL-KALALT "el castell"
Banyalbufar (Mallorca)	BAIT-AL-BAHR "la casa del mar"
Les Borges Blanques (les Garrigues)	AL-BURDJ "la torre"
Sant Carles de la Ràpita (Montsià)	RABITA "establiment religioso-militar"

Topònims amb les partícules **ABUL** ("pare"), **BEN** ("fill") i **BENI/BINI** ("fills") són molt usats en les terres de parla catalana:

Benimuslem (Ribera Alta) ("fills del moro")

Benamer (Horta d'Alacant) ("fill d'Amer")

D'altres amb aquestes partícules: *Vimfaró, Vinaixa, Vinalopó, Vinarós, Benifallet, Benicarló, Benidorm, Binissalem, Benimaimut...*

També són nombrosos els topònims amb la partícula *MASS-* ("posada", "hostal"):

Massarella, Massil, Massalfassar, Massalcoreig, Massalió, Massalavés ...

Altres topònims:

Alaquàs, Albelda, Alcúdia, Albocàsser, Albalat, Biar, Bràfim, Faió, Guadalaviar (de WADI "riu"), Mesquida, Russafa...

5. ANTROPÒNIMS

L'àrab també va deixar la seva empremta en el nom d'alguns llinatges convertits al llarg dels anys en cognoms catalanitzats o en noms propis. Exemples:

Alabat, Alabar, Alcalà, Alcàsser, Borja, Ràfol, Mesquida, Massot, Melis, Gassull, Rafeca, Rufat, Saurí...